

KERESZTÉNY MAGVETŐ

XXVII-ik évf.   September—October. 1892.   5-ik füzet.

KRISZTUS ISTENSÉGE EGY KATHOLIKUS IRÓ SZERÉNT.

Korunk kiválóan a haladás korszaka. Habár az a műveltség, az a tudomány, a mely korszakunkat annyira kiemeli az elmúlt száz évek közül, a mult tapasztalatainak gyümölcse, mert a mult összes műveltsége az alap, a melyre a jelenkor művelődését építi; mégis jelen száz évünkben történt a legnagyobb haladás a közműveltség, a tudomány terjesztése érdekében.

A mult száz években a tudomány egyesek és társadalmi osztályok kiváltsága volt; az emberiség nagyobb része, a nép, ki volt zárva a tudomány csarnokaiból. Régen a tudomány palota volt, a hová csak a királyoknak és gazdagoknak, a kiválasztottaknak (clerici) volt szabad belépni; ma templom a tudomány hajléka, a hová belépni mindenkinek szabad.

A mit a multban csak sejtettek, hogy az emberi értelem vizsgálódásra, gondolkodásra van teremtve, az ma valóság; fenszóval hirdethetjük, hogy olyan közös tulajdona a gondolkodás és vizsgálódás vagy is a hit és lelkiismeretbeli szabadság minden emberi lénynek, mint a rózsáknak az illatozás, a madaraknak a repülés.

Az emberi értelem bámulatos haladást tanúsított a tudomány minden ágában. Vizsgálódása tárgyává teszi az embert és az emberiség történelmét, a földet és az égi testeket, az élő és a holt nyelveket s nagyszerű elméleteket állít fel vizsgálódása folytán az egyes nyelvek és nemzetiségek faji, nyelvi és szokása tekintetében. A míg a tudomány ilyen óriási léptekkel halad és vizsgálódása körébe bevonta a hit tárgyait is, és itt is meglepően szép és merész igazságokat fedezett fel; addig az orthodoxok görcsösen ragaszkodnak hitükhöz és tagadják, hogy a tudománynak joga volna a hit vagy is a vallás dolgaiba elegyedni. Holott a nagy apostol is arra int: „Mindeneket megvizsgáljatok, még az Istenség mélységeit is.” — Szemére vetik a tudománynak, hogy hálátlan a vallással szemben,

melynek kebelén nőtt és fejlődött. Szerintünk, mivel a tudomány nagykorúvá lett és dajkája keze alól kinőtt s most a maga lábán is járhat, szolgálatára, segítségére lehet a vallásnak, az ő gyámolító-jának, melynek védő szárnyai alól olyan nehezen szabadulhatott.

A könyvnyomtatás feltalálásával a könyvek is mind inkább terjedtek s így terjedett a tudomány, mint a tóba hajtott kő hullámai s így sokan látták, hogy mennyire elferdítették a Jézus tiszta tanait, evangéliumát s akadtak egyes nagy szellemek, a kik a keresztény vallást eredeti tisztaságába, egyszerűségébe vissza igyekeztek állítani.

Mint a Jézus idejében az ő fellépésének ellenségei lettek a zsidó papok és írástudók: úgy a hitjavítók is az orthodox papság részéről heves megtámadtatásnak, üldöztetésnek voltak kitéve. Az orthodoxok napjainkban is görcsösen ragaszkodnak elődeik véleményéhez és tévedéseiket nemhogy elismernék, hanem a régi elavult, észellenes tanokhoz újabbakat állítanak fel.

Meg vagyunk győződve, hogy mint a hegyoldalból szivárgó forrást ideig-óráig vissza lehet szorítani és a szivárgást bizonyos ideig megakadályozni, de idővel csak ismét szivárogni kezd: úgy az embereket a szabad vizsgálódástól, értelmük használatától ideiglenesen vissza lehet tartani, de előbb vagy utóbb egyesekben, mint a népekben és nemzetekben a vizsgálódás szelleme felébred és menthetetlenül elsodorja a régi elavult intézményeket, a melyek a szellemet fogva tartották. Az új bor szétveti a régi tömlőket.

A mit a katolikus Széchenyi oly szépen fejez ki: „Az emberek jövőben nem a vakhit fanatizmusát, nem az ámitókat, hanem saját szívüket és eszüket fogják megkérdezni az iránt, hogy mit higgyenek s mit tegyenek.“¹⁾

Ez igazságnál fogva, mint a multban akadtak egyesek, a kik értelmük világát követve síkra szállottak a tisztább vallási tanok mellett, úgy a jelenben is vannak ilyenek.

Ez nagyon figyelemre méltó éppen hazánkban s jelen korunkban, midőn a kath. clerus oly fenszóval hangoztatja a katolikus anyaszentegyház örökkévalóságát és változhatatlanságát;²⁾ figyelemre méltó, mert magyar katolikus író száll síkra az egyedül idvezítő egyház észellenes dogmái ellen. Az író Schmitt Jenő, ismert bölcselő író, a ki a berlini philosophiai társaság egy pályázatán külön-

¹⁾ Zichy A. Széchenyi I. Naplói. Budapest, 1884. 601 l.

²⁾ Vaszary Kolos 1892 sept. 8-án írott körlevelében.

tetésben részesült. A könyv címe, a melyben megtámadja a katolikus egyház dogmáit „Krisztus istensége a modern ember szellemében.“¹⁾

Szerző művét az ultramontánok legnagyobb lapjai élesen megbirálták, tanait meglepően merész tanoknak nyilvánították, a melyeket ő bizonyítani sem tud. Elítélik, hogy a katolikus egyház alaptanait elferdíti és a Krisztus Istenségét tagadja.²⁾

Ismerkedjünk meg szerző nézeteivel.

Habár a katolikus egyház tanai ellen száll szikra, még is azokat a tanokat tárgyalja, a mi a különböző vallásokkal közös tan, a mi katolikus vagy is általános emberi tan. Minden vallásban azt keresi, a minek valódi emberi értéke van és a miben az istenileg emberinek valódi csirája benne van.³⁾

Legtöbbet foglalkozik magával a Krisztussal. Lássuk tehát a Krisztust az ő felfogása szerint.

„Az a napvilág, mely a babonának és kételynek ködéből győztesen és mindent boldogítva feltámad, melynek teljes jelentőségét a világ, melybe lépett, fel nem fogta, sőt alig sejtette, az Krisztus.

... Körünkben időzött Ő, a ki a mennyeknek teljességét lelkében hordozá.

Azzal a dicsfényvel, mely a lenyugvó napot környezi, betöltött egy világot és világított az emberek szívébe és dicsőségének visszfényében boldogító emelkedettséggel töltötte el őket, azon boldog sejtelemmel, hogy szellemüknek lényege nem por a porból, hanem végtelen és örök; hogy isteni természettel bírnak, *egy lényegük vele*, valamint ő egy lényegü a lények lényével és hogy ő az örök feltámadás és az élet; és hogy soha oly isteni kép nem világolt fel az emberi szellemben, mint az ő képe.

És midőn kinyilatkoztatá az emberi szellemben rejlő *isten lényegét* és annak belső végtelenségét, legyőzte számukra a halált és így ő a szabadság, az út, az igazság, az élet.“ Ján. 14. r. 6 v.⁴⁾

Bizonyos pantheistikus felfogás vonul végig fejtegetéseiben, melyekben nem mind követhetjük. De a lelkek isteni természetéről való nézete önkéntelenül Channinget juttatja eszünkbe.

„A lelkek mind egy családhoz tartoznak. A szellemi világban

¹⁾ Megjelent Budapesten, 1892. Révai L. kiadásában.

²⁾ Dr. Kiss János „Hittudományi Folyóirat“. 1892. II—III. 623 l.

³⁾ Krisztus Istensége. 63 l.

⁴⁾ Krisztus Istensége. 7 l.

nincsenek oly választó falak, mint az anyagi világban. Lényegben minden léleknek ugyanaz az eredete, természete, ugyanaz az isteni láng hevíti mindeniket s mindnyájan ugyanazon egy célra és boldogságra törekszenek. Ez a nagy igazság ránk nézve minden igazságok között a legnagyobb, a mely minden vallás és minden remény alapját teszi, nemcsak a józan észben nyer kielégítő bizonyítékokat, hanem e mellett egyike saját természetünkben gyökerező legmélyebb ösztönöknek“ — és ismét: „Minden lélek egy természettel bír, egyik a másikkal rokonságban áll. Én nemcsak az emberi nemhez, hanem az Isten főséges családjához is tartozom. Nincs oly fennkölt szellem, a melylyel közös gondolataim és közös érzéseim ne lennének. A Jézus Krisztus lelke és a ti lelketek ugyanazon családhoz tartoznak s nem volt a Jézus lelkében semmi, a minek csiráit ti is ne bírnátok.“¹⁾

Ki ne fedezné fel a hasonlatosságot és ugyanazt a gondolatmenetet, a mi van Schmitt és Channing között. Mind a kettő szerént a Krisztus lelke és az emberek lelke ugyanaz, valamint az Istenség lelke is, mert a lelkek mind egy családhoz tartoznak. Van-e magasztosabb és főségesebb gondolat ennél, a mi az embert önbecsérzetre, emberi méltóságának tudatára ébresztené. Az unitárius vallásnak éppen ebben van fölénye, hogy egy oly alakot mutat fel Jézusban, a ki minden szentnek és jónak a megtestesítője. „A Jézus név mind annak, a mi az emberben szent és dicső, magasztos és nagyszerű lehet, a foglalatja.“²⁾

Schmitt felfogása szerint a Krisztus napvilág. Isteni kép az ő képe, de nem Isten, mint a hogy azt az orthodoxok hiszik és prédikálják, hanem isteni kép azért, mert isteni az ő szeretete, önzetlen az ő odaadása.

„Az ember az Istenség napjának egy sugara, vele egy, valamint a sugár egyesítve van a nappal. Mert mindenik közületek ugyanazon igazságnak, ugyanazon egy valóságnak, ugyanazon Istenségnek, ugyanazon mindenségnek és ugyanazon egy mindent átkaroló szeretetnek összejátságos tudata. Egy vagyunk így a lényegben és különbözök a személyben. És teljesedésbe megy az íge: Egy vagytok magatok közt és Krisztussal, valamint ő egy az atyával és a mennyország titkai saját belsőtöknek titkai.

Ha pedig mindegyik közületek az isteni szeretetnek ős eredeti

²⁾ Channing válogatott művei IV. köt. 24, 25 l.

¹⁾ Péterfi D. beszéde, Unitár. K. K. 43—44 füzet.

vonzódása, akkor Krisztus az a szeretet, mely mindannyihoz egyformán rokon, egyformán közel áll, a ki számára az eltévelyedett fiu nem áll távolabb, mint az igazságosak a menyországban. Luk. 15,7 és 14,11—32.

Ő, a ki mindannyit felemeli és egybefűzi a lények őslényével, az Atyával és mindannyink központját képezi, mely nélkül életünk nincs. Ő a szőlőtöke, melytől elágazunk, mint a venyigék. Ő az eleven mindent üdítő forrás, melyből az örök élet fakad. És ő ezen legdícsőbb, leghatalmasabb, nem külerő alapján, hanem azért, mert ő a szeretetnek teljessége.

Benned az isteni lény önmagát keresi, ha a lelkiismeret benned megszólal, ha lelked mélyében nemesebb emberi érzés ébred, ne csüggedj, míg bensődben az emberi érzésnek csak egy szikráját is látod! fénylő világossággá, szent lánggá válhat az.

Számtalan sugár indul ki a napból és az mégis csak egy. Így te is az Istenség napjának egy súpára vagy, vele egy, valamint a sugár egyesítve van a nappal.“

„Az emberiség eleven történeti fejlődéséből létesült Krisztusnak isteni alakja és az elmúlt évezredek folyamán csirázott mindenben, a mi legfenségesebb volt.

Igy nemzette a szent lélek, az istenség szelleme, a ki a szellemek közössége, az idők teljességében az Isten fiát ezen földi életben.

Őt, a ki, mint minden szellemek ősmintaképe, örökké létesül az őslényből, az Atyából és maga viszont minden szellemi életnek éltető eszménye és az emberiség történetének központja.

Minden szellemek eleven szeretetének közösségében él így az isteni szellem és ez az a kapocs, mely Krisztust a lények őslényével összeköti, melyhez ő mindenkit indít.

Midőn ti azonban a szép költői képeket szó szerint értettétek, ti képimádók, a szeretetnek képét a zsarnokságnak képévé változtattátok át és a szent lelket, az isteni szellemet, szentségtelenül fogtátok fel.

Valóban nem abban áll a Szentháromság titka, hogy Isten örökkévalóságokon keresztül magányban marad, elzárkózik, hanem abban, hogy ezen ősegység a természetre vonatkoztatva, minden lényeknek ősegysége; abban, hogy isteni teljességét *egy emberi alakban fejti ki* és abban, hogy viszonyítva a szellemekben minden szellemek ősegysége.

És az istenség ezen titka nem is rejtőzik örökké elfátyolozott titok alakjában, melynek igazsága tőletek örökké távol marad és

üres szóvá válik, mely senkit sem képes szellemileg felemelni és megvilágosítani és a melyet hiábavalóan ejtenek ki.

Hanem abban nyilvánul, hogy minden legcsekélyebbhez köztek közel áll és benne önmagát keresi és megtalálja és csak is így nem holt egység, hanem eleven fejlődés önmagában és mindenkiben. — A természet mindenségének és a szellemek világának boldog titka ő.

Csakis így teljesülnek Krisztus szavai! Engedd atya, hogy egyes legyenek maguk közt és én velem, valamint én veled egy vagyok.⁴

Szerző, habár a szentháromság nevezetet nem veti el, a mint az előzményekből ítélve méltán várhattuk volna, de tagadja, hogy azt betű szerinti értelemben vegyék. — Szentségtelen felfogásnak tulajdonítja, hogy a Krisztus a szent lélektől született volna. — Szerinte ez az eszmény, a mit a Krisztus jellemében és neve alatt összpontosít a kereszténység, évezredek folyamán csirázott mindenben, a mi legfenségesebb volt és az Istenség, a természet mindenségének titka, magát legláthatóbban a Jézus Krisztusban jelentette ki. — Krisztus az az ember, a kiben a belső menyországról szóló eszme, a melyről Görögország bölcsei szólottak, hussá vált és teljes dicsőségében feltámadt.¹⁾

A katolikusok felfogása szerint azt a hitet, a melyet Jézus hirdetett, egyedül az ők vallása tartotta fenn s szerintük csak az idévezül, a ki ezt hiszi és keresztet vet.

Schmitt szerint Krisztus nem hozta e földre a z i d v e z ü l é s t, hanem ő maga az idévezülés,²⁾ a ki kimondotta, hogy én és az atya egyesek vagyunk.

Ha nem hozta, minthogy nem is hozta, nem lehet birtokában az idévezülésnek a katolikus anyaszentegyház. — És itt író az ultramontán egyház sarkalatos dogmájára mér halálos csapást.

Meglecczkézteti azokat, a kik elferdítik a Krisztus és az apostolok tanításait.³⁾

Ezzel a lecczkéztetéssel nem elégszik meg, hanem azzal vádolja őket, hogy megrontják az emberek erkölcsseit, a kik a s z e n t í r á s t betű szerinti értelemben veszik. — E szerint nem hiszi a szószerinti ihletés tanát. — Hadd álljon itt az ő szava:

„Képekben a legfenségesebbet mutatjátok nekik, de midőn e

¹⁾ Kriszt. Ist. 60 l.

²⁾ U. o. 21 l.

³⁾ U. o. 12—13 l.

képeket szószerént értelmezték egyuttal tervszerűen a legrosszabb bálványimádásra tanítjátok őket.

Emlékezzetek meg a hasonlatról:

Nincs bájosabb a liliomok illatánál, de ha a liliomok rothadásnak indulnak, nincs undorítóbb azoknál. — Nincs édesebb Krisztus képénél, de ti a legiszonyubb képpé változtatjátok azt át.

Ti, a kik a morálnak őrei akartok lenni, őrizitek minden rossznak gyökerét, midőn a holt betűt a szellemmel szemben védvén, Istent káromolva, a legiszonyubb s legelvetemedettebb gondolkodásmódot a menyeknek trónjára emelitek.

Ti rontjátok az emberiség erkölcsi érzületét, iszonyu bűnt halmoztok és együtt felelősek vagytok az emberiség minden nyomoráért, vétkeért és büntettéért.

Meddig fogjátok még arcátlanul és Istent káromolva a legaljasabbat, mint legszentebbet dicsőíteni?*

„A hitelenség oka is az, hogy a keresztény egyházak nagyon ragaszkodtak a régi formákhoz. — Külsőleg úgy áll az egyház előttünk, mint valami hatalmas épület, de belsejében ez épület roskadozó, megromcsolt a hitelenség titkos férge által és roskadozóbbá, mindinkább tarthatatlanabbá válik az minden nappal, mert még azok is, a kik a hitet hirdetik, nem hordják azt szívékben.

Nem halljátok-e ti boldogtalanok a roskadozó gerendák recsegését? Nem észlelitek-e az iszonyuan fenyegető belső összeroskadazás veszélyének közeledtét, mely rémséges barbársággal és szellemi sivársággal keletázsiai tétlenségben és szolgaságban végződik és a szellemi művelődés leggyönyörűbb virágait eltemeti? És ti azt hiszitek, hogy eleget tettetek, ha ezen épületet kívülről fénymázzal elláttátok?

Mindég csak a régi, roskadozó formákra építsen Krisztusnak egyháza, midőn a talentum reá van bizva, mely bőven sokszorozható, az ismeretnek kulcsa, mely a bölcseségnek végtelen kincseit rejti; a világosság, mely képes a világot megvilágítani és melynek napfénye előtt ama tagadó bölcsészet világosságai csak homályosan pislogó lámpáknak mutatkoznak?*

Ime egy világi katolikus író az egyedül idvezítő anyaszentegyház ige hirdetőit, azzal vádolja, hogy maguk sem hiszik, a mit hirdetnek és az általuk örökkévalónak hirdetett anyaszentegyház épülete roskadozó félben van.

Nem hiszi szerző az eredendő bűnt sem.

* U. o. 49 l.

Eredeti bűnnek azt tartja, hogy nem ébrednek fel saját isteni lényük tudatára, és azt a tévhitet, hogy véges lények és teremtményeknek hiszik saját énüket, — nem ismerik fel, hogy egy lényegük az Istennel és a Jézus Krisztussal. ¹⁾

Istenkáromló névvel illeti azokat, a kik az előre elrendelést hiszik vagy pedig az örök kárhozatot prédikálják. ²⁾

Elvetemült gondolkozásmód időben történt tévedésért, hibáért, bűnért örök kinokkal büntetődni. — Szerinte ez az elvetemedettség eszményítése. — Jehova is ehhez képest szelid Isten, a ki a bűnt csak a harmadik, negyedik nemzedéken boszulja meg, de csak e földön és nem az örökkévalóságban.

Moloch bálványisten egyszerre nyeli el áldozatait és nem kinozza az örökkévalóságon keresztül.

A gyilkos sem oly elvetemült, mert boszuja időbeli, korlátolt és áldozatának örök kinokat nem akar okozni, mert ilyen elvetemültségre még a legrosszabb ember sem képes.

A Krisztusról, a ki azt mondá: Én nem ítélek senki felett (Ján. 8 r. 15.) nem tehető fel, hogy az eltévelyedettek felett az örök kárhozat ítéletét mondja ki.

Az érdemel szerinte örök poklot, a ki ilyen gondolkodásmóddal vádolja Krisztust és ilyen dolgokat hirdet. — Jajt mond azok fejére, a kik az örök kárhozat ítéletét hangoztatják. ³⁾

Nem hiszi e szerint a poklot és az utolsó ítéletet abban a borzasztó formában, mint a hogy neki tanították.

Hiszen a végtelen könyörületben és nincs a világon olyan rossz, a mi javítható nem volna. ⁴⁾

Ez a felfogása önként következik abból a magasztos gondolkozásmódból, a mit az emberi méltóságról vallott. És ez a véleménye a Jézus Krisztus tanításain alapul, a ki minden rosszat javíthatónak tartott és működése éppen oda irányult, hogy bizalmat, szeretetet ébresztszen a társadalom páriái, a bűnösök, a publikánusok iránt és ezeket terelte vissza az erény útjára, mint a jó pásztor, a ki az egy eltévelyedett juháért odahagyta a 99-et.

A testi feltámadást tagadja, de hiszen a szellem és szeretet végtelenségében.

¹⁾ U. o. 8. l.

²⁾ U. o. 17. l.

³⁾ U. o. 64. l.

⁴⁾ U. o. 15. l.

Szerinte a paradicsom az, a mit Krisztus számunkra megnyitott s ez az embernek isteni természete, a belső mennyország. És a halált nem izleli az, a ki ezen mennyországba belépett. ¹⁾

S csak is az képes a mennyországot felfogni, a ki a mennyeit szellemében felfogja, csak is az foghatja fel az isteni lényt, a kiből maga az isteni lény felébredt. Csak is a fiú tud az atyáról nem a szolga. ²⁾

Minden művelődésnek és az erkölcsiségnek is a belső mennyországról való eszme az alapja. ³⁾

Nem hisz a külső csodákban, a mire pedig az orthodoxok akkora súlyt fektetnek.

Nem hiszi, hogy a p a p s á g volna az üdvesség letéteményesse. A papságot farizeus névvel illeti. Azokat t. i. a kik pompában és fényben a kincsekből élnek, melyeket az árváktól, az örökségtől megfosztottaktól elvontak.

Külsőleg példás erkölcsűek, a kik erkölcsbírakként tolják fel magokat, holott mélyebben vannak süllyedve, mintha a tékozló fiú kicsapongásait követték volna el. ⁴⁾

Azzal vádolja őket, hogy a hitnek külső formáit megóvták, vagy is a szent lámpást; de az eleven tartalomból, a szellemből, az olajból kifogytak és nem képesek a világot megújítani. ⁵⁾

A rájuk bízott talentumot elásták, és ha Krisztus visszakérné úgy adnák vissza, a hogy kapták. Ezért Krisztus őket a sötétségbe vetné, a melyet szolgáltak. ⁶⁾

Erkölcstanában tuloz, a mennyiben még a Jézus erkölcstanánál is mást akar felállítani.

Szerinte házasságtörő az, a ki a nő után földi gyönyörért vágyódik és nem az istenit keresi benne.

S a ki az ilyen házasságot fenntartja, az is házasságtörést követ el.

Szerinte nemcsak az bűnös, a ki ő, hanem a szívtelen gazdag, a ki dusan él, és nem gondol a szegényekre, a kiknek gazdagságát köszöni. Ezeket hitványabbaknak tartja a rablógyilkosnál.

A harag méltó az ítéletre a Krisztus szerint. A harag, a bosszu

¹⁾ U. o. 21. l.

²⁾ U. o. 22. l.

³⁾ U. o. 60. l.

⁴⁾ U. o. 56. l.

⁵⁾ U. o. 59. l.

⁶⁾ U. o. 59. l.

nem igazságos. A büntetés, az intés arra való, hogy az embereket megjobbítsa. A büntetés is szeretet legyen szerinte.

Az a la misználkodásra nézve azt tartja, hogy a ki csak feleslegéből ad, a reá bizott idegen tulajdonból ad; a ki verejtékével áldoz, az áldoz igazán és sajátjából.¹⁾

E felfogásban osztozik a kiváló orosz író Turgenjeff Iván is, a ki egy kisebb művében elmondja, hogy mennyire bámulja Rotschildot, a ki ezreket fordít jótékony czélokra, de eszébe jut egy szegény paraszt-család, mely a szegény árva gyermeket, a ki rokonuk volt, magához vette a düledező, nyomorult viskóba.

Fogadjuk magunkhoz Katiczát, mond az asszony, igaz ugyan, hogy utolsó garasunkba kerül; sónk sem lesz, hogy levesünket megsózhassuk.

Nos akkor sótalanul eszszük, válaszolt a paraszt-férje.

E paraszthoz Rotschild még távolról sem emelkedett.²⁾

Schmitt azt a tételt állítja fel, hogy gyűlöljétek a rosszat, de szent legyen az emberi előttetek minden emberben.

Az ő tanítványai azok: a kik, nem hiszik a bibliai csodás mondatát, a külső csodákat, a külső üdvözülést, úgy a mint a kath. egyház tanítja; hanem hisznek a mindent betöltő szellemben, mely a végtelen gondolat törvényeit minden csillagzat számára megszabja, a mely minden lényben működik és hiszi az emberben az istenit, a mennyországot, a paradicsomot, a szeretet mindenhatóságát. Ez szerző szerént minden vallás egysége, „az unitarismusé is, a kik Krisztus képének a rég forma-hit értelmében való bálványozása ellen szegülnek.“³⁾

DÉZSI MIHÁLY.

¹⁾ U. o. 45–46. l.

²⁾ Turgenjeff, I. költemények prózában. Ford. Zempléni P. Gyula. 62. l.

³⁾ Kriszt. Ist. 61–63. l.

A KERESZTENY VALLÁS ERŐNEK, SZERETETNEK ÉS JÓZANELMÉNEK VALLÁSA.

*Nem adta nekünk az Isten félelemnek lelkét,
hanem erőnek és szeretetnek és józan-
elmének lelkét. 2. Tim. 1, 7.*

A vallás minden időben és korban és minden népeknél a lélek szükségeinek kielégítésére szolgált s mindenha arra fog szolgálni; s minden, bár a legmagasabb miveltséggel bíró népeknél is, mikor megszünt a vallás melegíteni a sziveket; jobban mondva: mikor a népek a bálványok oltárain égő tüzeknél kezdettek melengetőzni s megszüntek az igaz Isten imáadásában keresni lelkök üdvét és szívök nyugalját; midőn üresek lettek a templomok s megnépesültek az érzékiség helyei: ezekkel kapcsolatosan meglazultak a csupán a vallás élő vizével tápláltatható erkölcsök is; megizetlenült ama só, mely eltetője az egyéni, családi és társadalmi életnek; sőt elveszett a keblekből a fogékonyság a hazafi és nemzeti erények iránt is: minek következtében Róma ledült s rabigába görbedt s az egykor a Jahveh hitében erős és szilárd Zsidóország a Herodesek vérfertőző udvaraiban áldoz a közromlás és erkölcsi sülyedés gonosz szellemeinek s ujjongva tapsol a Sálomé tánczának s koczint habzó poharat a próféta fejét kérő leány egészségére!

Szomorú állapot, mely mindig úgy tekinthető, mint a nemzeti sülyedés korszaka; mert ilyenkor beteljesül a próféta szava: *magad vesztetted el magadat Izrael*; s beteljesül: *miképpen elolvad a viasz a tűz előtt, azonképpen elvesznek a hitetlenek*; ugyanis, ily társadalomban nincs meg többé a minden erkölcsök alapja: a családi élet tisztaságának szentsége; nincs meg az egyéni becsület után való törekvés; hiányzanak a meggyőződésen alapult elvek, jellem; letörölve az arczokról az Isten képe, az emberi méltóság érzete; kiki csak azt nézi hol boldogulhat hamarább, hol élvezhet többet? hogy az szabad és megengedett-e? ki törődnék avval!! Pedig hogy ily gondolkozás és irányzat mellett, mikor tékozló fiu szerepére vállalkozik egy nagy része az egésznek s megtámadja a henyesség a szorgalmat,